

МЕЂУНАРОДНА БЕЗБЕДНОСТ БЕЗ УПОТРЕБЕ СИЛЕ

Мајор мр *Саша Јовановић**

Ефекти глобализације, револуције у информационим технологијама и све шире и комплексније интеракције појединаца и држава драстично су променили слику света у којем живимо. Истовремено, револуционарне промене и потреси кроз које је прошао или још увек пролази међународни систем оставили су значајне последице на саме државе и њихово функционисање и понашање. Овакве промене посредно су утицале и на безбедност на нивоу појединаца, држава, региона и самог међународног окружења. У овом чланку описује се промена у перцепцији безбедности која нужно подстиче проширивање агенде међународне безбедности ван традиционалног концепта.

* Аутор ради у Команди В и ПВО

Студија о безбедности у глобалном контексту је дисциплина ширег предмета – међународних односа. Појам безбедности временом је мењао своје значење. Постоје бројне дефиниције овог појма, али сваку од њих прихвата само део стручне јавности. Многи теоретичари науке о међународним односима и студија безбедности покушали су да дефинишу основно значење појма безбедност.¹

Једна од дефиниција безбедности која се издваја од осталих јесте дефиниција Арнолда Волферса (Arnold Wolfers), која безбедност посматра са објективног и субјективног становишта. У објективном погледу безбедност се дефинише као одсуство претњи над усвојеним вредностима, а у субјективном представља одсуство страха да ће усвојене вредности бити угрожене.

¹ На који начин неки од теоретичара дефинишу безбедност може се видети у: Симић, Д.: *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.

Након хладног рата јављају се значајне расправе међу теоретичарима међународних односа о томе да ли студије безбедности треба да буду концентрисане на војне претње по безбедност држава или треба да прошире агенду безбедности. Реалности глобализације, научно-технолошке револуције и растуће транснационалне међузависности на готово свим пољима људске делатности драстично су измениле структуру, приоритете и односе унутар међународног система и утицале на проширивање агенде међународне безбедности.

У даљем тексту биће анализиран традиционални концепт безбедности, са наглашеном улогом војне силе, али и новији, проширени приступ, у којем је војна сила само једна од тежишних тачака безбедносне агенде.

Теоријски оквир

У условима појачане међузависности и глобализације, великих промена у структури међународног система, обиму, садржају и карактеру међународних односа, убрзања времена и сажимања простора, у новом светлу постављају се нека од кључних питања безбедности, укључујући њену дефиницију, садржај, актере, циљеве и факторе који пресудно утичу на проширивање њене агенде.

Завршетак хладног рата и престанак сукобљавања две стране, две суперсиле, утицали су на актуелизацију претходно запостављених и маргинализованих питања, што је и довело до новог приступа у студијама безбедности, за разлику од традиционалног приступа, који се своди на стратегију националне и државне безбедности.

Савремене расправе о безбедности које су традиционално биле усмерене на анализу односа између државе и међународног окружења све више се фокусирају на истраживање вишеструких и сложених односа и процеса унутар државе, што потврђује да држава није једини објект безбедности. Унутар државе делују различите друштвене групе и појединци, те се анализа безбедности спушта са државе на друштво и појединце.²

Безбедност у савременим условима подразумева стање заштите животно важних интереса, личности, друштва и државе, од унутрашњих и спољашњих претњи политичког, економског, социјалног, војног, техногеног, еколошког, информативног и других карактера. Она

² Младен Бајагић, *Појединачна и социјетална безбедност*, „Безбедност”, 2/06, стр. 222

претпоставља политичку, економску и социјалну стабилност у држави, безусловно остваривање закона и одржавања правног поретка, развој међународне сарадње на основу партнерства.³

Безбедност у савременим условима обухвата економску, еколошку, политичку, информациону, културну безбедност на локалном и глобалном нивоу. У том смислу Териф разликује следеће нивое безбедности: појединачну безбедност, друштвену безбедност, економску безбедност, националну безбедност, регионалну безбедност, међународну безбедност и глобалну безбедност.⁴

У последњој деценији двадесетог века група теоретичара Копенхашке школе даје нови правац студијама безбедности, представљајући теорију секуритизације, идеју о безбедносним секторима и теорију регионалног безбедносног комплекса. Идеја о безбедносним секторима представљала је проширење концепта безбедности са војних на политичке, економске, социјеталне и еколошке аспекте. Како би препознали актере и референтне објекте безбедности, неопходни су нивои анализе, који представљају објекте анализе. Најчешће се помиње пет основних нивоа анализе: међународни систем, међународни подсистем, јединице, подјединице и појединце.⁵ Као главни аналитички инструмент користе се сектори, који означавају специфичну логику и тип интеракције јединица. У овом контексту војни сектор подразумева односе моћи, политичке односе ауторитета, економске односе, еколошке односе човека и природе, а социјетални сектор односе друштвених група. Наравно, сви ови сектори се међусобно преплићу и утичу једни на друге, тако да се стриктно одвајање сектора користи само у аналитичке сврхе, јер у стварности већина безбедносних проблема представља комбинацију више безбедносних сектора.

*У случају безбедности разговор се води о тежњи ка слободи без претњи. Када се ова расправа тиче међународног система, безбедност се односи на способност држава и друштава да очувају њихову независну самобитност и њихов функционални интегритет.*⁶

³ Социологическая энциклопедия, 2003, стр. 83

⁴ Terriff, Terry, Croft, Stuart, James, Lucy, Morgan, Patrick M., Security Studies Today, Cambridge: Blackwell Publishers Inc., Polity Press, 2001, стр. 173.

⁵ Buzan, Waever and de Wilde, Security: A New Framework for Analysis, 1998, стр. 6.

⁶ Barry, Buzan, *People, States and Fear-An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Pearson, Longman, New York, Second Edition, 1991.

Међународни систем до завршетка хладног рата

Од Вестфалског мира, којим су дати оквири савременог међународног уређења, мења се и приступ безбедности у међународним односима. Оружани сукоб, као тадашњи центар гравитације безбедности, више није посматран као борба различитих вероисповести за истину, већ као спор два световна, секуларна суверена. Коначно решење оружаних сукоба, након Вестфалије, није више био договор теолога и војних најамника. Уместо тога, ови договори дошли су у надлежност нове категорије чиновника: професионалних дипломата и ратника, заклетих на верност служењу држави. Након Вестфалије, војском је управљала војна бирократија која је почела да регрутује војску и да плаћа њихово издржавање углавном кроз порезе. Ту су се створили оквири узајамног деловања војске и дипломатије. Рат је, према Клаузевицу (Karl von Clausewitz), постао „јачи облик дипломатије”, а бојно поље проширење преговарачке сале.

Први светски рат

И у двадесетом веку, у време првог и другог таласа глобализације, појам безбедности тумачен је искључиво као војни појам, а главни субјекат и објекат била је суверена држава. У првим годинама хладног рата, када је појам националне безбедности први пут ушао у мо-

ду, безбедносни проблем за Запад био је како одговорити широком спектру изазова које је наметнуо Совјетски Савез. Ови изазови су били не само војни, већ и идеолошки, социјални и економски. Међутим, ова прва шира концептуализација безбедности брзо ће се сузити на војни фокус под притиском трке у нуклеарном наоружавању.⁷ Употреба силе током „ракетне кризе“ на Куби могла је да проузрокује катастрофалне последице за човечанство. Попришта сукоба на територијама „трећих“ земаља (С. Кореја, Авганистан, Вијетнам) представљала су места одмеравања снага између водећих сила блокова, САД и СССР. На сву срећу, до употребе нуклеарног оружја није дошло. Идеја о рату као економичном методу за постизање широког спектра политичких и економских циљева временом ишчезава.

Проширивање агенде

Повећана политичка интеракција између актера (држава) настоји да замагли разлику између унутрашње и спољне политике и прошири обим међународних односа. Процес глобализације довео је до тога да се унутрашња политичка питања све више налазе на спољнополитичкој сцени, а спољнополитичка питања све више на унутрашњој политичкој сцени. Оно што се унутрашње политике традиционално тиче, као што су здравље и права, све више је истакнуто на глобалном политичком плану. Догађаји који се дешавају у другим државама, као што су катастрофе и масакри, све више имају политички значај за људе који нису лично угрожени. Са економске стране долази до либерализације у трговини и финансијама. Националне економије су све чешће изложене конкуренцији других произвођача на светском тржишту, као и све снажнијим транснационалним корпорацијама и финансијским тржиштима. Поред тога, људи постају свесни све већег утицаја човечанства на екосистем и ресурсе којима располаже планета. У светлу ових промена, као и смањена претњи од рата између држава, међу теоретичарима међународних односа поставља се питање да ли за студије безбедности треба да се одржи традиционални нагласак на војне претње по безбедност државе или да се прошири фокус и укључи и низ невојних претњи.⁸

⁷ Barry Buzan, *Cooperation And Conflict*, 1997, стр. 6

⁸ Peter Hough, *Understanding Global Security*, 2004, стр. 2

Представници Копенхашке школе проширују безбедносну агенду која остаје отворена за различите врсте претњи. Они демантују тврдње да су рат и сила језгро студија безбедности. Уместо тога, они граде радикалнији поглед на безбедносне студије које истражују претње према референтним објектима, као и секуритизацију ових претњи, које су углавном невојне, а настају као и војне. Они озбиљно прихватају традиционалистички приговор о интелектуалној неповезаности проширеног приступа безбедности, али се не слажу с тим да је повлачење у војно језгро једини или најбољи начин бављења безбедношћу. Такође, не ограничавају безбедност на војни сектор, већ истражују логику безбедности саму по себи, да би сазнали шта разликује безбедност и процес секуритизације, од онога што је само политичко.⁹

Посматрајући безбедност у међународним односима, поставља се питање која особина издваја безбедносне проблеме у међународним односима? Важно је створити ограничења у међународним односима, јер безбедност у том контексту није идентична употреби термина у свакодневном говору.

Насупрот тврдњама заговорника класичне и структуралне варијанте реалистичке теорије међународних односа да је анархија најзначајније и најтрајније својство структуре међународног система у којем државе настоје да, у складу са принципом самопомоћи путем силе обезбеде сопствени опстанак,¹⁰ међународни систем почива на одређеним заједничким вредностима и нормама које превазилазе локалне или националне границе без обзира на бројне разлике између политичких и друштвено економских система и идеолошких опредељења држава.¹¹ Ове вредности и норме проистекле су из дугогодишњег развоја међународних односа и различитих облика међународне сарадње. Једна од најважнијих универзалних вредности међународног система је мир, ради чије промоције и очувања су државе формирале бројне међудржавне организације и тела, кодификовале и усвојиле корпус међународних правних норми које санкционишу спољнополитичко понашање и деловање држава које је угрожава мир и безбедност других држава.

Међународно право, упркос објективним недостацима, у свом садржају и примени, представља један вид ограничења деловања

⁹ Barry Buzan, *Cooperation And Conflict*, 1997, стр. 13

¹⁰ Чарлс Кегли и Јуџин Виткоф, *Светска политика – тренд и трансформација*, Београд, 2004, стр. 84–95

¹¹ Радован Вукадиновић, *Теорије вањске политике*, Загреб, 2005, стр. 106

држава, како на спољном, тако и на унутрашњеполитичком плану. Поступање супротно одредбама међународног права може се негативно одразити на положај и углед државе у међународном систему, где може бити изолована, а „тешко” кршење одређених међународних норми и стандарда (нпр. у случају подршке тероризму, ширења оружја за масовно уништење или тешког кршења људских права) може имати озбиљне политичке, економске и војне последице по саму државу.

У међународном систему, сходно међународном праву, његови главни елементи – националне територијалне државе, формално имају једнака места, права и обавезе. У пракси, међутим, то није случај. Позиција, статус и улога коју држава има у међународном систему је одраз, пре свега, њене моћи и утицаја, степена њене интеграције у систем и ангажованости у међународним односима, као и начина на који остали елементи структуре међународног система виде ту државу и какво јој место придају.¹²

Јасно је да се безбедност, данас, не посматра само као војна безбедност државе. Пример катастрофе на Хаитију говори о угрожавању безбедности, али без фокуса на војној сили. Различити референтни објекти, као што су екологија, економија или војни односи могу постати субјекти процеса секуритизације. У том процесу социјално и политички успешан језички акт обележавања неког питања као безбедносног измешта то питање из подручја дневне политике, обележавајући га као егзистенцијалну претњу која захтева и оправдава примену специјалних мера.

Закључак

У условима глобализације и сложене међузависности држава, где готово свако унутрашње питање има и своју међународну димензију, а догађаји из међународне средине врло брзо и лако постају део унутрашњег политичког живота већег броја земаља,¹³ испуњавање основних функција државе, како на унутрашњем, тако и на спољнополитичком плану, постаје све више међусобно условљено и повезано. Суверене територијалне државе све теже успевају да кроз унутрашњу политику пруже адекватна и правовремена решења и одго-

¹² *Ibid*, стр. 127

¹³ Радован Вукадиновић, *Теорије вањске политике*, Загреб, 2005, стр. 30

воре на бројне и веома комплексне проблеме са којима се њихова друштва суочавају и задовоље све њихове потребе и интересе.

Након хладног рата појавио се један нови, сложенији модел приступа безбедности држава, нација, околине, појединаца. Овај приступ знатно одступа од традиционалистичког уског концепта, не само зато што тежиште ставља на невојна питања, већ и зато што тврди да нешто може постати безбедносно питање чак и онда када не представља претњу државама. Може се закључити да држава више није једини и ексклузивни референтни објекат безбедности и да је оправдано проширење агенде безбедности. Безбедност се више не може традиционално изједначити са војном безбедношћу или са употребом силе.

Међутим, тачно је да се агенда безбедности проширила и да је употреба силе све мање изражена, али то данас углавном важи за демократске земље. Велики део земаља „трећег света” оријентисан је на реалистичко схватање у којем сила и даље има битну улогу у схватању безбедности. Поред тога, интереси великих сила окупљених у коалицији неретко се остварују пројекцијом војне моћи, уз непоштовање међународних правних норми. Временом ће безбедносна агенда све мање почивати на сили или употреби силе, али због појаве неких нових изазова, ризика и претњи, сила ће и даље остати у центру безбедносне агенде.

Литература:

1. Симић, Д.: *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
2. Zuzan, Barry: *Cooperation And Conflict*, 1997.
3. Бајагић, Младен: *Појединачна и социјетална безбедност*, „Безбедност”, 2/06
4. Социологическая энциклопедия, 2003.
5. Terriff, Terry, Croft, Stuart, James, Lucy, Morgan, Patrick M.: *Security Studies Today*, Cambridge: Blackwell Publishers Inc., Polity Press, 2001.
6. Zuzan, Waever and de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, 1998.
7. Zuzan, Barry: *People, States and Fear-An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold war Era*, Pearson, Longman, New York, Second Edition, 1991.
8. Hough, Peter: *Understanding Global Security*, 2004.
9. Кегли, Чарлс и Виткоф, Јуџин: *Светска политика – тренд и трансформација*, Београд, 2004.
10. Вукадиновић, Радован: *Теорије вањске политике*, Загреб, 2005.